

новление Пленума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации от 12 июля 2012 года № 42 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://arbitr.ru/as/pract/post_plenum/58414.html.

11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання господарських зобов'язань : Закон України від 2 жовтня 2012 року № 5405-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sop.com.ua/regulations/2336/2397/290218/>.

ПЕРУНОВА О. М.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри економічної теорії та права
(Харківський національний
автомобільно-дорожній університет)

УДК 347.965.43

ЗАГАЛЬНІ ОЗНАКИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СУДОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті проведено аналіз поняття процесуальної форми цивільного судочинства. Визначено й проаналізовано особливості процесуальної форми: детальна законодавча регламентація; єдність цивільної процесуальної форми; фіксація результатів процесуальної поведінки; системність цивільної процесуальної форми. Процесуальна форма судочинства являє собою поступовий рух і розвиток стадіями процесу; принципи цивільного права створюють ті засади, на яких будується та функціонує цивільна процесуальна форма. Зазначені ознаки процесуальної форми цивільного судочинства дають змогу більш чітко охарактеризувати значення процесуальної форми, її вплив на судову діяльність. Процесуальна форма організовує судову діяльність у напрямі досягнення певних поставлених перед нею задач. Визначена специфіка судової діяльності, яка полягає в здійсненні в порядку цивільного судочинства розгляду та вирішення цивільних справ судом, перегляд судових актів у вищих за ієрархією судових інстанціях із метою захисту прав, свобод і інтересів фізичних осіб, прав та інтересів держави.

***Ключові слова:** процесуальна форма, цивільне судочинство, судова діяльність, стадії цивільного процесу, документування, принципи цивільного процесу, норми матеріального й процесуального права.*

В статті проведено аналіз поняття процесуальної форми гражданского судопроизводства. Определены и проанализированы особенности процессуальной формы: детальная законодательная регламентация; единство гражданской процессуальной формы; фиксация результатов процессуального поведения; системность гражданской процессуальной формы. Процессуальная форма судопроизводства представляет собой постепенное движение и развитие по стадиям процесса; принципы гражданского права создают те принципы, на которых строится и функционирует гражданская процессуальная форма. Ука-

занные признаки процессуальной формы гражданского судопроизводства позволяют более четко охарактеризовать значение процессуальной формы, её влияние на судебную деятельность. Процессуальная форма организует судебную деятельность в направлении достижения определенных поставленных перед ней задач. Определена специфика судебной деятельности, которая заключается в осуществлении в порядке гражданского судопроизводства рассмотрения и разрешения гражданских дел судом, пересмотре судебных актов в вышестоящих судебных инстанциях с целью защиты прав, свобод и интересов физических лиц, прав и интересов государства.

Ключевые слова: процессуальная форма, гражданское судопроизводство, судебная деятельность, стадии гражданского процесса, документирования, принципы гражданского процесса, нормы материального и процессуального права.

This article was an analysis of the notion of procedural form of civil proceedings. The features of procedural form have been defined and analyzed, among which: detailed legislative regulation; the unity of the civil procedural form; recording of the results of procedure of conduct; consistency of civil procedure form; the procedural form of legal proceedings is a gradual movement and development through the stages of the process; principles of civil procedure provide the principles on which civil procedural form is based and operates. Specified features of procedural form of civil procedure allow to more clearly describe the importance of procedural form, its impact on the judicial activities. Procedural form organizes judicial activity towards achieving certain of its tasks. Specificity of judicial activity is determined and consists in the implementation of consideration and resolution of civil cases by the court in accordance with civil proceedings, judicial review of acts in the higher courts to protect the rights, freedoms and interests of individuals and the rights and interests of the state.

Key words: procedural form, civil litigation, judicial activities under civil procedure documentation, principles of civil procedure, substantive and procedural law.

Вступ. Одним із головних чинників правової діяльності держави є взаємозв'язок моралі та права, їх сумісне зближення, яке знаходить своє яскраве відображення в цивільному судочинстві, а також у розвитку й вдосконаленні цивільно-процесуальної форми.

Процесуальна форма судових процесів – це кожного разу обумовлений процесуальними нормами та певними нормами матеріального права конкретний обсяг процесуальної діяльності суду та всіх інших учасників цивільного процесу, у межах якого виникають, розвиваються та закінчуються процесуальні правовідносини та окремі процесуальні дії [1, с. 58].

Постановка завдання. В українській юридичній літературі до цього часу не сформульовано загального чіткого визначення процесуальної форми цивільного судочинства. Вважаємо, що необхідно більш детально приділити увагу значенню процесуальної форми, оскільки вона є надійним гарантом законності, істини, гарантом прав і законних інтересів учасників цивільного процесу.

Результати дослідження. Теорії поняття і значенню процесуальної форми приділена увага в роботах відомих учених-процесуалістів та практиків.

Так, В.М. Горшеньов під процесуальною формою розуміє сукупність однорідних процесуальних вимог, які пред'являються до дій учасників процесу та спрямованих на досягання якогось певного результату [2, с. 190–191].

У своїй спільній роботі В.М. Горшеньов і П.Є. Недбайло зазначали, що процесуальна форма здійснення прав та обов'язків включає діяльність їх носіїв й інших суб'єктів права з опосередкування процесу реалізації цих прав та обов'язків у певних документах [3, с. 111–113].

Н.О. Чечина під процесуальною формою розуміє сукупність встановлених і санкціо-

нованих законом правил, які регламентують порядок здійснення правосуддя, порядок діяльності кожного, хто бере участь у процесі [4, с. 24–25].

Певні думки стосовно процесуальної форми висвітлювали представники науки кримінального процесу. Так, В.М. Шпілев вважав, що внутрішня правова форма кримінального процесу (процесуальні відносини) і зовнішня процесуальна форма (форма процесуальної процедури) тісно пов'язані між собою й утворюють щось єдине. Автор стверджує, що кожна стадія кримінального процесу має свої процесуальні форми [5, с. 102].

М.А. Якуб розглядає процесуальну форму як сукупність встановлених процесуальним законом умов, у яких здійснюється як діяльність у цілому, так і кожна окрема процесуальна дія (чи комплекс таких дій), а також ухвалюється кожне рішення в справі, яким зазначається зв'язок і послідовність запроваджуваних дій і прийнятих рішень. Процесуальна форма (процесуальний порядок) утворює детально врегульоване стійке юридичне визначення, суворо обов'язковий стабільний правовий режим діловодства з кримінальних справ [6, с. 8].

М.М. Ясинок під процесуальною формою розуміє врегульований нормами цивільного процесуального права порядок розгляду цивільних справ, що включає певну систему гарантій [1, с. 58].

Таким чином, вважаємо, що поняття, характер та особливості процесуальної форми, як і будь-якої іншої форми, визначаються тим змістом, який вона приймає. Оскільки процесуальна форма – це форма судової діяльності й відносин, виникаючих із цієї діяльності, її особливості визначаються змістом діяльності суду. Вважаємо, що з'ясування особливостей процесуальної форми дозволять більш повно розкрити зміст та специфіку самої судової діяльності.

Отже, серед особливостей процесуальної форми треба виділити такі:

1. Правосуддя відрізняється від інших галузей державної діяльності, тим, що процесуальна форма являє собою певну частину правил, встановлених процесуальним законом. Детальна законодавча регламентація, нормативне регулювання процесуальної форми в основному здійснюються нормами Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України). Правила, які не встановлені законом, не можуть регулювати порядок діяльності осіб, які беруть участь у судовому розгляді. Загалом цивільна процесуальна форма розглядається як сукупність правил, які визначають зміст поведінки суду й учасників процесу, порядок та послідовність такої поведінки в рамках цивільних процесуальних правовідносин; визначення місця й строків реалізації процесуальних прав та обов'язків. Процесуальна поведінка суду та учасників процесу стає безпредметною, якщо дії вчиняються без дотримання певної послідовності їх реалізації.

2. Єдність цивільної процесуальної форми. Цивільна процесуальна форма передбачає єдині процесуальні правила для всіх категорій цивільних справ, які розглядаються в порядку цивільного судочинства. Одночасно в її межах закріплено інші особливі форми вираження таких правил. Тому процесуальні дії можуть вчинятися в дещо різному порядку. Цим можна пояснити існування різних процедур, підпорядкування загальним правилам процесуальної форми.

3. Фіксація результатів процесуальної поведінки. Це так звана зовнішня сторона процесуальної форми, основу якої складають процесуальні засоби, за допомогою яких фіксується порядок і результати процесуальної діяльності. Такими засобами є різні процесуальні акти-документи (документування цивільного судочинства).

Документування – це утворення документа з використанням різних методів, способів і засобів фіксування інформації на матеріальному носіїві [7, с. 67].

Процесуальне право пред'являє вимоги щодо форми та змісту процесуальних актів-документів. Тому, наприклад, ст. 119 ЦПК України закріплює законодавчо ті реквізити, які в обов'язковому порядку повинні бути зазначені як у позовних заявах, так і в заявах окремого провадження. Порушення цих вимог закону тягне за собою негативні процесуальні наслідки – залишення позовної заяви чи заяви без руху. При цьому письмова форма поєднується з усною формою, яка є основною в окремих стадіях цивільного процесу (пояснення сторін, показання свідків даються в усній формі, спілкування з головуєчим відбувається в словесній формі тощо). Серед документів, які оформлюються судом, не слід забувати про

такі, як фіксування судового засідання технічними засобами (ст. 197 ЦПК України); журнал судового засідання (198 ЦПК України); порядок складання та оформлення протоколів про окремі процесуальні дії (ст. 200 ЦПК України). Фіксування цих форм документів відрізняється від інших, оскільки вони можуть використовувати два види носія інформації, зокрема класифікуватися як паперові та полімерні документи (фото-, кіно-, аудіо і відео– документи). Ці процесуальні акти-документи із застосуванням технічних засобів можуть доповнювати одне одного так, щоб не виникало питань щодо законності й обґрунтованості судового рішення під час ознайомлення з матеріалами справи учасниками судового розгляду.

4. Процесуальна форма – це сукупність правил, у рамках яких і згідно з якими розвиваються процесуальні відносини. Системність цивільної процесуальної форми полягає у визначенні в Цивільному процесуальному кодексі переліку учасників цивільного судочинства; процесуального становища кожного учасника процесу; послідовності вчинення кожним учасником процесуальних дій, взаємозв'язку та залежності процесуальних дій учасників процесу.

5. Процесуальна форма цивільного судочинства являє собою поступовий рух і розвиток за стадіями процесу. У науці цивільного процесуального права виділяють такі ознаки стадії цивільного судочинства: 1) наявність часових і просторових меж; 2) наявність самостійної мети та завдань; 3) існування комплексу цивільних процесуальних відносин; 4) відображення результатів у спеціальних процесуальних актах; 5) особлива процедура виникнення та розвитку; 6) наявність особливостей процесуального становища суб'єктів процесу; 7) специфіка реалізації принципів цивільного процесу [8, с. 128].

Стадію цивільного судочинства можна визначити як частину цивільного судочинства, у межах якого вирішується самостійні процесуальні завдання, які характеризують особливості процесуального регулювання порядку розгляду та вирішення цивільних справ, перегляду судових рішень, вирішення окремих процесуальних питань, що постають перед судом у межах цивільної процесуальної форми.

6. Під час характеристики ознак процесуальної форми цивільного судочинства не слід забувати про таку процесуальну конструкцію, як принципи цивільного процесуального права.

Принципи цивільного процесуального права формуються та розвиваються одночасно з розвитком галузі права й, відповідно, тієї системи суспільних відносин, яку така галузь регулює.

Науковцями запропоновано різноманітні критерії класифікації принципів цивільного процесуального права, а саме : а) за джерелом закріплення (*конституційні принципи цивільного процесуального права та принципи, закріплені галузевим законодавством*); б) за сферою поширення (*загальноправові принципи, міжгалузеві, галузеві принципи, принципи правових інститутів*); в) за об'єктом регулювання (*організаційно-функціональні принципи, функціональні принципи*).

Безперечно, якщо характеризувати процесуальну форму цивільного судочинства, то певну перевагу в її характеристиці мають функціональні принципи цивільного судочинства, а саме: *принцип законності, принцип судової (законної) істини, принцип доступності судового захисту, принцип усності, принцип безпосередності, принцип диспозитивності, принцип змагальності, принцип процесуальної рівноправності сторін*. У сукупності ці принципи створюють ті засади, на яких будується та функціонує цивільна процесуальна форма.

Таким чином, зазначені ознаки процесуальної форми цивільного судочинства дають змогу більш чітко охарактеризувати значення процесуальної форми, її вплив на судову діяльність. Процесуальна форма є невідривною стороною цивільного судочинства. Процесуальна форма (процесуальний порядок) є правовою формою діяльності суду, а також інших учасників цивільного процесу. Вона являє собою сукупність встановлених процесуальними нормами вимог, за допомагою яких вирішується цивільна справа в цілому або конкретна процесуальна дія. Необхідність процесуальної форми, її особливості обумовлені задачами, характером судової діяльності, її специфікою як галузі державної діяльності.

Специфіка судової діяльності визначається тим, що правосуддя є функцією судової влади, яка полягає в здійсненні в порядку цивільного судочинства розгляду та вирішення

цивільних справ судом, перегляду судових актів у вищих за ієрархією судових інстанціях із метою захисту прав, свобод й інтересів фізичних осіб, прав та інтересів держави.

Суд (суддя) у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску чи втручання. Процесуальні права та обов'язки судді в процесі здійснення правосуддя в цивільних справах достатньо багато чисельні та різноманітні. Вони передбачені майже в кожній статті ЦПК України. Це пов'язано з особливою роллю суду у сфері цивільного судочинства. Реалізація процесуальних прав і обов'язків суддею здійснюється в межах цивільних процесуальних правовідносин за участю інших учасників процесу (сторін, третіх осіб, представника, свідка, експерта та інших) шляхом вчинення процесуальних дій.

Отже, процесуальна діяльність суду повинна здійснюватися на основі законодавства про цивільне судочинство (ст. 2 ЦПК України) у визначній послідовності, з дотриманням процесуальної форми. Суд (суддя), діючи від імені суду, є виконавцем функцій правосуддя, практичним провідником мети та завдань цивільного судочинства у вирішенні цивільно-процесуальної справи. Специфіка судової діяльності розкривається в її особливості, яка встановлена нормами цивільного права (наприклад, винесення судового рішення, ухвали).

Вважаємо, що процесуальна форма впливає на зміст цивільного судочинства. Процесуальна форма організовує судову діяльність у напрямі досягнення певних поставлених перед нею задач.

Отже, *значення процесуальної форми можна кваліфікувати так:*

– процесуальна форма визначає умови послідовного здійснення демократичних принципів цивільного судочинства;

– процесуальна форма забезпечує законність у діяльності суду із цивільних справ;

– процесуальна форма має умови для скорішого розгляду та вирішення цивільного спору;

– процесуальна форма містить в собі гарантії прав і законних інтересів учасників цивільного процесу;

– сприяє умовам, які забезпечують повноту вивчення будь-яких фактичних даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги й заперечення сторін та інші обставини, які мають значення для вирішення справи;

– процесуальна форма сприяє винесенню судового рішення. Судовий розгляд, яким справа вирішується по суті, закінчується ухваленням рішення. Зазвичай ухваленням судового рішення закінчується стадія судового розгляду, однак процесуальний закон допускає ухвалення судового рішення й у попередньому судовому засіданні;

– процесуальна форма повинна сприяти вимогам раціональності та простоти;

– процесуальна форма повинна сприяти вимогам моральності;

– процесуальна форма повинна сприяти вимогам логічності під час розгляду цивільної справи;

– процесуальна форма має велике значення для авторитету суду та власної сили судового рішення. Рішення суду є законним, якщо суд виконав усі вимоги цивільного судочинства та вирішив справу відповідно до закону.

Висновки. Таким чином, можна підкреслити значимість цивільної процесуальної форми. Процесуальна форма є складною структурою, категорією, порядком розгляду цивільних справ, яка має значення не тільки для учасників цивільного процесу, а й для судової діяльності загалом. При цьому процесуальна форма може постійно змінюватися згідно з тими вимогами, які пропонує їй цивільне законодавство. Процесуальна форма є правовою формою державної діяльності, специфічним її різновидом.

Дотримання процесуальної форми в судовій діяльності є суттєвою гарантією встановлення істини, важливою гарантією законності діловодства із цивільних справ, гарантією забезпечення прав і законних інтересів громадян, які беруть участь у справі, гарантією законності й обґрунтованості всіх рішень (ухвал), які приймаються судами.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процес України : [підручник] / за заг. ред. докт. юрид. наук, доцента М.М. Ясинка. – К. : Алерта, 2014. – 744 с.

2. Горшенёв В.М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе / В.М. Горшенёв. – М. : Юрид. лит., 1972. – 256 с.
3. Юридическая процессуальная форма: теория и практика / под общ. ред. чл.-кор. АН. КССР П.Е. Недбайло и докт. юрид. наук В.М. Поршнева. – М. : Юрид. лит., 1976. – 280 с.
4. Чечина Н.А. Норма права и судебное решение / Н.А. Чечина. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1961. – 78 с.
5. Шпилев В.Н. Содержание и форма уголовного судопроизводства / В.Н. Шпилев. – Минск : Изд-во БГУ, 1974. – 143 с.
6. Якуб М.А. Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве / М.А. Якуб. – М. : Юрид. лит., 1981. – 144 с.
7. Кушнарченко Н.Н. Документоведение : [учебник] / Н.Н. Кушнарченко. – 8-е изд., стер. – К. : Знання, 2008. – 459 с.
8. Теория юридического процесса / под ред. В.М. Горшнёва. – Х., 1985. – С. 128–130.

САВЧЕНКО В. О.,

кандидат юридических наук,
старший преподаватель кафедры
гражданско-правовых дисциплин
(Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна)

САВЧЕНКО В. А.,

преподаватель кафедры международного права
(Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна)

УДК 347.441:338.46

**ХАРАКТЕРНІ ПРАВОВІ ОЗНАКИ ПОСЛУГ:
НА ПРИКЛАДІ МЕДИЧНИХ ТА ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ**

Стаття присвячена аналізу характерних правових ознак послуг на прикладі медичних та туристичних послуг. Розглянуто специфічні ознаки правового інституту послуг через його окремі елементи. Наведено приклади характерних правових ознак медичних та туристичних послуг.

Ключові слова: характерні ознаки, інститут послуг, медичні послуги, туристичні послуги.

Статья посвящена анализу характерных правовых признаков услуг на примере медицинских и туристических услуг. Рассмотрены специфические признаки правового института услуг через его отдельные элементы. Приведены примеры характерных правовых признаков медицинских и туристических услуг.

Ключевые слова: характерные признаки, институт услуг, медицинские услуги, туристические услуги.

The article deals with the analysis of legal characteristic signs of services. The article describes concept and types of the legal characteristic signs. The article contains information about legal characteristic signs of medical services and tourism services.

